

*DIDACTIC FUNCTION OF A TEACHER AS DISPLAY OF SUBJECT RELATIONS
AND SOCIALIZATION*

The article deals with the analysis of teacher-educator features realizing his didactic function in the process of his preparation to education work. The essence of the process of socialization is determined as well as the specific of its realization in certain social circumstances is grounded.

Key words: preparation of a teacher to education work, education, studies, professional functions of a teacher, didactic function, subject relations, socialization.

УДК 378

Берегова Г.Д.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРНИКІВ

Статтю присвячено проблемі формування національно свідомої мовної особистості майбутніх аграрників, що спирається на комплексний підхід до навчання й виховання майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах із вузькогалузєвою спеціалізацією.

Ключові слова: мовна особистість, формування мовної особистості, мовленнєва діяльність, комунікативна компетенція, національна свідомість, національна самосвідомість, мовна політика, гуманітарна компонента освіти.

Одним із принципів, пропонованим Болонською системою навчання, є інструменталізація фундаментальної освіти, мета якої – створення освітньої системи, що дає студенту знання та сприяє виробленню вмінь, необхідних для повноцінної самореалізації особистості [6]. Обов'язковою умовою самореалізації сучасної особистості є успішна мовленнєва підготовка майбутніх фахівців сільськогосподарської галузі, продиктована модернізаційними процесами педагогічної освіти в Україні й передбачена Галузевим стандартом вищої освіти України, зокрема освітньо-професійною програмою, освітньо-кваліфікаційними характеристиками і нормативами з української мови (за професійним спрямуванням) [1; 2].

Проблеми формування мовної особистості знаходять теоретичне обґрунтування й розвиток у багатьох працях сучасних лінгводидактів, котрі трактують її на концептуальному й когнітивно-комунікативному підходах до навчання мови. Концепції формування мовної особистості порушено в наукових працях, підручниках і посібниках для різних ланок мовної освіти М.Вашуленка, О.Хорошковської, Т.Донченко, М.Пентилюк, С.Карамана, Т.Симоненко, О.Горошкіної й ін. Когнітивно-комунікативний підхід до навчання мови, що має забезпечити формування комунікативної компетенції кожної особистості, презентують роботи О.Горошкіної, І.Дроздової, О.Любашенко, Л.Мамчур, А.Нікітіної, М.Пентилюк, Т.Симоненко та ін.

Особливою віхою в історії лінгводидактики вищої школи в Україні є особистий науково-методичний доробок доктора педагогічних наук, професора М.І.Пентилюк, котрий, охоплюючи визначення найголовніших аспектів навчання української мови (лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, етичний, естетичний), безпосередньо чи опосередковано торкається необхідності формування мовної особистості майбутніх фахівців різних галузей людської життєдіяльності. Традиційних і нових підходів до навчання української мови дотримуються й вихованці її науково-педагогічної школи (О.Андрієць, Г.Берегова, І.Варнацька, О.Горошкіна, В.Засименко, А.Ляшкевич, А.Нікітіна, Т.Окунович, Л.Попова, Л.Сугейко, Н.Тоцька й ін.), котрим вона передала свій потужний і неоціненний досвід разом із небайдужим ставленням до долі української мови й нації.

Методиці викладання української мови у нефілологічних вищих навчальних закладах, зокрема формуванню мовної особистості майбутнього фахівця, присвятили наукові праці

Л.Барановська, Г.Берегова, Л.Головата, А.Дьомін, В.Михайлюк, О.Онуфрієнко, Т.Рукас, Н.Тоцька й ін. Формування культури мовлення студентів-нефілологів розглядається ними як проблема, спрямована на вироблення навичок практичного володіння мовою у різних сферах комунікативної діяльності, формування високого рівня мовної культури професійного спілкування. Однак формування й виховання мовної цілісності майбутнього фахівця як національно свідомої мовної особистості, яка б реально, а не формально презентувала українську мову як мову нації, піднесла б її на рівень загальнолюдських цінностей, що виражають сутність міжпоколінних соціально-культурних трансформацій, у лінгводидактиці досліджене недостатньо.

Актуальність проблеми, порушеної у пропонованій статті, визначається потребою формувати й розвивати мовну особистість, здатну висловлюватися грамотно, продукувати певні ідеї адекватними мовними засобами, а також необхідністю виховувати цю особистість як національно свідомого громадянина України.

Мовна особистість – це передусім носій мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури та смаку, мовних традицій і мовної моди. Теоретико-пізнавальний аспект мовної особистості виявляється через розуміння нею надзвичайно важливої екзистенційної ролі рідної мови як визначальної ознаки *homo sapiens*, що за силою впливу на все життя людини не поступається перед законами природи [7, с. 3-4]. Особистість сучасної молодої людини формується переважно засобами мови й на мові, на її лексико-поняттєвому арсеналі та її засобами, і також через мову особистість розкривається як освічена виразна індивідуальність.

Формування національно свідомої мовної особистості студента – процес не одномоментний і не простий, оскільки до навчання у ВНЗ мовці прийшли з мовленнєвими вміннями й навичками певного (зазвичай різного) рівня, й особистісно-ціннісними установками, закладеними сімейним вихованням, зумовленим природними задатками, характером, темпераментом, спадковістю тощо, і процесом соціалізації (спілкування в дитячому садку, школі). А це означає, що формування мовної особистості майбутнього фахівця має здійснюватися на вже існуючому певному підґрунті й носити характер органічного продовження цього процесу чи його коригування – тобто мова йде про вдосконалення мовної особистості шляхом підвищення рівня мовленнєвих умінь і навичок і корекції світоглядних орієнтацій мовця.

Вирішення проблеми формування національно свідомої мовної особистості в Україні вимагає комплексного підходу як до змісту освіти у вищій школі, так і до методів, засобів і форм організації навчання взагалі, а не лише під час вивчення українознавчих дисциплін. Хоча не можна заперечувати ведучу роль фахової української мови у вихованні майбутнього фахівця як представника національної інтелігенції, яка визначає інтелектуальний рівень нації, утверджує мовну стійкість і мовний стандарт у суспільстві.

Українська мова, як рідна й державна в навчальних закладах України, є основним знаряддям формування й виховання мовної особистості. Метою її вивчення у нефілологічних ВНЗ є вироблення навичок практичного володіння мовою у різних сферах комунікативної діяльності, формування високого рівня мовної культури професійного спілкування. Опанувавши фахову українську мову як навчальну дисципліну, студенти повинні усвідомлювати, що українська мова – єдина національна мова українського народу, її функціонування на всіх рівнях дуже важливе у суспільному житті; стан і статус української мови в державі визначають мовці, котрі свідомо послуговуються нормативною літературною мовою не тільки в написанні наукових та офіційно-ділових текстів, а й у повсякденному спілкуванні.

Мовленнєва підготовка майбутніх фахівців будується як на загальнодидактичних засадах, що забезпечують єдність лінгвістичного, педагогічного, психологічного й морально-естетичного аспектів, так і на концептуальних засадах навчання мови. До основних із них М.Пентилюк відносить формування й розвиток мовної особистості, що здійснюється у

процесі вивчення української мови як рідної і державної в усіх типах середніх і вищих навчальних закладів України [10, с.124].

Формування мовної особистості майбутнього аграрника здійснюється протягом усього навчання у ВНЗ усіма видами мовленнєвої діяльності – сприйманням (аудіюванням, читанням) і продукуванням (говорінням, письмом) мовлення. Саме на мовленнєвій діяльності й базується діяльнісно-орієнтований підхід до навчання мови й виховання національно свідомої особистості, що передбачає формування системи компетенцій (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, стратегічної) особистості.

Аудіювання охоплює процеси сприймання й розуміння усного мовлення аграрника з подальшим його відтворенням чи використанням сприйнятої інформації у власних висловлюваннях, а отже, спирається, з одного боку, на почуттєву сторону діяльності особистості (слухові сприйняття мовлення, внутрішнє промовляння, зіставлення – пізнання), а з іншого – на логічне розуміння сприйнятого.

Читання також відіграє у формуванні мовної особистості аграрника неабияку роль: вміння швидко й раціонально читати є одним із необхідних умов формування культури мовлення майбутніх спеціалістів. Так, О.Гойхман і Т.Надеїна розробили методику диференційного алгоритму читання, котра виробляє у мовців вміння відділяти основну інформацію від другорядної під час читання. Головна інформація міститься в ключових словах, що несуть основне смислове навантаження; мозок людини дає свою трактовку змісту, спираючись на ключові слова; відбувається перекодування повідомлення на мову власних думок читача – у результаті мозок виділяє основний смисл, “ядрове” значення тексту [3, с. 59].

Продуктивним видом мовленнєвої діяльності фахівця як особистості є говоріння, що здійснюється у формі діалогу або монологу та потребує наявності стимулу до говоріння, спонукання; знання теми говоріння, схильності відчувати і мислити, мети говоріння, засобів мови для висловлювання думок. Діалогічне мовлення вимагає від мовця вміння і навичок поєднання усних висловлювань, породжених двома або кількома співрозмовниками у безпосередньому акті спілкування. Монологічне ж мовлення, що має більш складну композиційну структуру, потребує завершеності думки, суворішого дотримання граматичних правил, чіткої логіки та послідовності під час викладу думок: розгорнуті форми монологічного мовлення в онтогенезі розвиваються пізніше від діалогічних. С.Рубінштейн акцентує увагу на соціальній функції монологічного мовлення, заперечуючи основні положення теорії егоцентризму Ж.Піаже (за цією теорією монологічне мовлення не служить задля мети повідомлення і не виконує комунікативних функцій – воно егоцентричне) і виділяє функції монологічного мовлення: емотивну, експресивну, “соціального резонансу” тощо. Учений стверджує, що монологічне мовлення – це свого роду “мовленнєве мислення”: матеріалізуючись у словесній формі, думка набуває певної відчутності [9, с. 443-477].

Найскладнішим видом мовленнєвої діяльності особистості є письмо. Володіння писемною формою мовлення передбачає, крім правописних навичок, і такі вміння, як відбір необхідних для даного тексту слів, розподіл предметних ознак у групі речень, виділення предикату висловлювання, організацію внутрішніх зв'язків речень у тексті тощо. Письмо (водночас з іншими формами та різновидами мовлення) становить продукт єдиного за своєю сутністю мовленнєво-творчого процесу, словесно виражений результат мовленнєво-мисленнєвої діяльності розвиненої особистості.

Ураховуючи, що мовленнєва діяльність особистості – складний психічний процес, то для забезпечення успішного формування й виховання мовної особистості майбутнього аграрника слід чітко визначити, якими знаннями повинен володіти студент і які навички розвивати для успішного акту того чи іншого виду мовленнєвої діяльності. Так, для сприйняття мовлення (слухання або читання) необхідно вміти пізнавати мовні форми і співвідносити їх з позамовною діяльністю, а для породження мовлення (говоріння, письмо) – відбирати потрібні одиниці мови й використовувати їх з урахуванням змісту мовлення, ситуації спілкування.

Мовленнєві уміння та навички відображають рівень сформованості комунікативних дій і є критерієм розвинутого мовлення людини, тобто складають мовленнєву компетенцію майбутнього аграрника, яка передбачає наявність у мовця умінь орієнтуватися в ситуації спілкування, будувати текст в усній чи писемній формі, раціонально використовуючи терміни, ділові штампи, канцеляризми, послуговуючись офіційно-діловим, науковим і розмовними стилями, і відповідні навички культури професійного спілкування.

Вихованню мовної особистості майбутніх аграрників і вдосконаленню їхньої комунікативної компетенції може бути підпорядковане й вивчення інших соціально-гуманітарних, загально-фундаментальних і спеціальних дисциплін, оскільки завданням комплексу, наприклад, гуманітарних дисциплін (філософія та логіка, етика, естетика, релігієзнавство як її складові, історія України, історія української культури, культурологія, соціологія, політологія) у вузькогалузевих ВНЗ є передусім систематизація теоретичних знань, умінь і навичок студентів, необхідних для самостійного вирішення наукових проблем (їхньої постановки й упровадження), а звідси – формування творчої особистості, її моральних якостей, утвердження у світогляді життєво важливих цінностей. Серед таких моральних якостей і життєвих цінностей визначальними є почуття здорового патріотизму, любові до рідного народу й мови, що закономірно підпорядковані вихованню національно свідомої мовної особистості.

Вихованню національно свідомої мовної особистості майбутніх фахівців, безперечно, сприяє мовна політика навчального закладу, що знаходиться у прямій залежності від мовної політики держави та влади. Мовна політика – основний визначник формування національної свідомості українців, і серед її пріоритетних напрямів чільне місце нині належить процесу відродження етнічної (національної) свідомості й самосвідомості, оскільки національна свідомість і самосвідомість відіграють важливу роль у відродженні української культури та мови й духовних надбань інших етнічних груп.

Національна свідомість, будучи складною системою духовних феноменів та їх утворень, включає теоретичні, буденні, власне національні та запозичені й асимільовані внаслідок акультураційних процесів ідеї, настанови, устремління, культурні здобутки, що утворюють духовний універсум нації. Важливим чинником, що зумовлює виконання, функціонування та розвиток національної свідомості майбутніх аграрників, є національна ідентифікація, тобто усвідомлення людиною своєї належності до нації, спорідненості з нею. Без такого самоототожнення людиною себе з певною конкретною нацією не може бути справжнього патріота, елітарної особистості.

Національна самосвідомість – це і результат, і передумова розвитку національної свідомості. Людині властиво усвідомлювати власну належність до певного етносу, нації, мати своє ставлення до інших етносів, націй. Національній самосвідомості особистості притаманне прагнення до самовираження та самореалізації своєї національної сутності, неповторності, бажання знайти своє місце серед інших національних спільнот.

Національна свідомість і самосвідомість особистості є різними формами вияву одного й того ж явища. Якщо у національній свідомості відображається ставлення людини до всього, що стосується національних феноменів, то в національній самосвідомості має місце оцінка людиною самої себе як носія національної свідомості. А тому відродження національної свідомості й самосвідомості є нині особливо актуальним у процесі формування мовної особистості майбутніх фахівців. Виховання молодого покоління в дусі національної свідомості та самосвідомості, як стверджує І.Лопушинський, є необхідним для відродження нації [8, с. 19].

Освіта й виховання рідною мовою займають провідне місце у формуванні національно-мовної особистості. Сучасне суспільство потребує освічених, інтелектуально розвинутих, професійно грамотних фахівців у всіх галузях господарства, а стати саме таким фахівцем не можливо без володіння на високому рівні мовленнєвими навичками й уміннями, що в сукупності складають мовленнєву культуру особистості.

Висока мовленнєва культура визначається передусім мовною майстерністю особистості. Умовами досягнення мовної майстерності є, з одного боку, добре володіння виражальними засобами всіх рівнів мовної системи, з іншого – досить високий рівень загальної культури людини, адже у мовленні розкривається весь інтелектуальний і творчий потенціал мовця. В.Виноградов стверджує: “Висока мовна культура розмовного і писемного мовлення, добре знання і чуття рідної мови, вміння користуватися її виражальними засобами й стилістичною різноманітністю – найкраща опора, найправильніша підмога і найнадійніша рекомендація для кожної людини в її суспільному житті і творчій діяльності” [4, с. 19].

Потреба формувати й розвивати мовну особистість, здатну висловлюватися грамотно, продукувати певні ідеї адекватними мовними засобами, а також необхідність виховувати цю особистість як національно свідомого громадянина України вимагає від педагогів вищої школи методичного обґрунтування комплексної моделі формування мовної особистості майбутнього фахівця з урахуванням його спеціалізації навчання й вироблення алгоритму її реалізації в сучасний освітній простір.

Отже, формування мовної особистості майбутніх фахівців потребує комплексного підходу, що здійснюється у процесі вивчення, по-перше, української мови (за професійним спрямуванням) як нормативної дисципліни; по-друге, цілого комплексу соціально-гуманітарних дисциплін (нормативних і вибіркових); по-третє, загально-фундаментальних і навіть спеціальних дисциплін. Крім цього, великої ваги набуває мовна політика ВНЗ і спрямування виховної роботи навчального закладу.

До зазначеного вище слід додати, що проблема формування національно свідомої мовної особистості майбутніх фахівців потребує окремого розгляду у розрізі суміжних з педагогікою наук (мовознавства, українознавства, психології, філософії, етики тощо), результатами яких можуть бути зміни не тільки в змісті освіти, а й у підходах до навчання у ВНЗ взагалі. Саме тому сучасні дослідження все частіше спираються на філософські засади розв’язання проблем у вищій школі, а духовна компонента більшістю педагогів-практиків визнається провідною в системі вищої освіти України [5; 11; 12].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5-9.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України: Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра. – К.: МОН України, 2005.
3. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации. – М.: ИНФРА – М, 1997. – 272 с.
4. Виноградов В. О художественной прозе. – М.-Л.: Гослитиздат, 1980. – 360 с.
5. Духовна компонента в системі вищої освіти України // Матеріали науково-практичної конференції. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 482.
6. Концепція вищої освіти в Україні: Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір // www.mon.gov.ua/education/average/topic/rozv/knc.doc.
7. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2-4.
8. Лопушинський І.П. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: досвід, проблеми та перспективи: Монографія. – К. – Херсон: Олді-плюс, 2006. – 456 с.
9. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Изд-во Московского университета, 1986. – 304 с.
10. Пентлюк М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – Випуск 50. – 2010. – С. 123-130.
11. Проблеми розвитку освіти у вищих аграрних навчальних закладах і філософські засади їх розв’язання // Матеріали Круглого столу 22-23 квітня 2010 р. – Харків: КП “Міська друкарня”. – 2010. – 416 с.
12. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ АГРАРИЕВ

Статья посвящена проблеме формирования национально сознательной личности будущих аграрников, что базируется на комплексном подходе к обучению и воспитанию будущих специалистов у высших учебных заведениях с узкоотраслевой специализацией.

Ключевые слова: языковая личность, формирование языковой личности, речевая деятельность, коммуникативная компетенция, национальное сознание, национальное самосознание, языковая политика, гуманитарная компонента образования.

Beregova G.D.

FORMATION OF LINGUISTIC PERSONALITY OF FUTURE AGRARIANS

The article is dedicated to the issue of formation of nationally conscious linguistic personality of future experts in agriculture which is based on the complex approach to training future specialists at specialized institutions of higher learning.

Key words: linguistic personality, formation of linguistic personality, linguistic activity, communicative competence, national consciousness, national self-consciousness, linguistic policy, humanitarian component of education.

УДК 371.321:811.161.2

Варнавська І.В.

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ТЕКСТАМИ НАУКОВОГО СТИЛЮ
СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ**

У статті аналізуються методи і прийоми опрацювання текстів наукового стилю спортивного спрямування, їх аналіз на практичних заняттях з української мови (за професійним спрямуванням).

Ключові слова: науковий стиль, текст, терміни, практичне заняття, спортивне спрямування, фізичне виховання.

У нових соціально-економічних умовах розвитку української держави відбувається переосмислення традиційних поглядів на проблеми підготовки фахівців. З огляду на пряме співвідношення мовленнєвого розвитку зі ступенем мотивації, будемо аналізувати реальну можливість формування грамотних висококваліфікованих спеціалістів із високим культуромовленнєвим рівнем, необхідним для успішного здійснення професійної діяльності.

Мовленнєва компетентність стає потужним фактором у професійній підготовці національних кадрів, бо ж представники наукової й технічної еліти народу, його найосвіченіші верстви і мають стати носіями зразкової літературної мови в обох формах її функціонування.

Вища освіта скерована на формування фахової культури, важливими складовими якої, безумовно, є мовна компетентність та комунікативна досконалість. Здобуття вищої освіти передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, вербально представленою засобами термінології (системою термінів у двох взаємопов'язаних сферах її існування: фіксації та функціонування) і діловою фразеологією професійного спілкування. Таким чином, два функціональні стилі національної літературної мови – науковий та офіційно-діловий – у їх сучасному стані і складають предмет навчання мови студентів спортивного напрямку.

Опанування студентами факультету фізичного виховання та спорту у вищому навчальному закладі мовою спеціальності – це засвоєння передусім наукового стилю як функціонального різновиду національної літературної мови в межах обраної галузі знань, зокрема нормативних зразків наукових текстів на всіх рівнях їх ієрархічної організації, а також формування навиків й умінь з таких актуальних видів професійної мовленнєвої